

3. Тьюлз Дж. Т., Брэдли Э. С., Тьюлз Т. М. Фондовый рынок : универ. учебник : пер. с англ. — М.: ИНФРА-М, 1999. — 648 с.

4. Шарп У., Александер Г., Бэйли Дж. Инвестиции : пер. с англ. — М.: ИНФРА-М, 2003. — 1028 с.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2008 р.

УДК 336.77: 330.567.22(477)

О. О. Кулик,

аспірант кафедри банківської справи,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

РОЗВИТОК РИНКУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Раскрыта сущность банковского потребительского кредита, объектов и субъектов потребительского кредита, а также рынка потребительского кредитования. Изучены основные тенденции кредитования населения коммерческими банками в Украине на протяжении нескольких последних лет.

Revealed is the essence of bank consumer lending, objects and subjects of consumer lending and the market of consumer lending. Studied are the main trends of bank consumer lending in Ukraine during last few years.

Ключові слова: кредит, споживчий кредит, банківський споживчий кредит, ринок споживчого кредитування, кредитування населення.

Останнім часом на ринку кредитування України, зокрема, в кредитній політиці комерційних банків, спостерігаються значні зміни, що пов'язані з активізацією кредитування фізичних осіб. За даними НБУ в 2000 році обсяг кредитів, наданих фізичним особам, складав лише 980 млн грн, а в жовтні 2007 року ця сума збільшилась до 127 969 млн грн [5, с. 70]. Така активність щодо споживчого кредитування пояснюється, насамперед, високим рівнем прибутковості, який забезпечує банки в кілька раз більшою процентною маржею, ніж за кредитами, що надаються юридичним особам.

Аналітики прогнозують утримання і навіть підвищення даної тенденції протягом наступних років та прихід на фінансовий ринок України значної кількості нових, більш конкурентоспроможних учасників — іноземних банків. У зв'язку з цим детальне вивчення поняття споживчого кредиту, його об'єктів та суб'єктів, ринку споживчого кредитування є одним із пріоритетних напрямів у процесі розвитку сучасної банківської системи України.

© О. О. Кулик, 2008

Для початку пропонуємо визначитися з поняттями кредит, споживчий кредит, банківський споживчий кредит та кредитування населення.

В економічній літературі існує безліч підходів щодо визначення сутності кредиту, але найзагальнішим, на нашу думку, що охоплює всі сторони даної економічної категорії, є таке: «Кредит — це суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з передачею один одному в тимчасове користування вільних коштів (вартості) на засадах зворотності, платності та добровільності» [3, с. 372].

Слід зазначити, що споживчий кредит як один із видів кредиту набув значного поширення в умовах розвитку ринкової економіки України. В результаті проведеного аналізу поглядів різних вчених ми прийшли до висновку, що існує кілька основних підходів щодо визначення сутності споживчого кредиту. Але, насамперед, слід розрізняти поняття «споживчий кредит» та «кредитування населення». З цього приводу, в економічній літературі зустрічаються певні спроби пояснення сутності споживчого кредиту. В. М. Саутенков вважає, що: «Кредит, що надається громадянам, носить характер споживчого, тому що служить засобом задоволення споживчих потреб населення» [6, с. 15]. Але не всі кредити, що надаються фізичним особам, служать для задоволення споживчих потреб, а споживчий кредит, у свою чергу, не може спрямовуватись на розвиток підприємництва фізичної особи. Крім цього, споживчий кредит може надаватися не лише фізичним особам, але й юридичним особам та суб'єктам підприємницької діяльності. З наведеного вище випливає, що поняття «споживчий кредит» та «кредитування населення» не є тотожними.

Щодо визначення поняття «споживчий кредит», слід погодитися з точкою зору таких авторів, як Ю. С. Крупнов, О. І. Лаврушин, В. С. Захаров та І. М. Лазепко, згідно якої — це кредит, що може надаватися не лише фізичним, але й юридичним особам на споживчі цілі або витрати невиробничого характеру і буде погашатись не за рахунок прибутку, який отриманий від використання кредиту, а за рахунок іншої діяльності. В даному визначенні ми знаходимо зовсім інший підхід щодо розуміння суб'єктів споживчого кредиту, а саме позичальників. Адже за певних умов, наприклад під час будівництва будинків для своїх співробітників та ін., юридичні особи можуть також отримувати споживчий кредит.

На даному етапі розвитку ринкових відносин виникає новий вид кредиту, який поєднує в собі характеристики двох видів — банківського і споживчого — банківський споживчий кредит. У сучасній економічній літературі вже зустрічається визначення такого поняття: «Банківський споживчий кредит — це вартісна економічна категорія, що виражає відносини між кредитором і позичальником з приводу позички, яка надається банківською установою фізичним особам для задоволення їхніх споживчих потреб на умовах тимчасового користування, забезпечення та платності» [7, с. 51]. З даного визначення впливає, що суб'єктами банківського споживчого кредиту є лише банківські установи та фізичні особи. Ми не можемо повністю погодитися з таким трактуванням сутності банківського споживчого кредиту, як зазначалося вище, споживчий кредит можуть отримати не лише фізичні, але й юридичні особи. Крім цього, на сучасному етапі розвитку ринкової економіки України відокремлюється ще одна форма господарювання, фізична особа — суб'єкт підприємницької діяльності, яка також може користуватися даним видом кредиту. Слід зазначити, що аналіз фінансового стану суб'єкта підприємницької діяльності повністю відрізняється від аналізу фінансового стану фізичної або юридичної особи. Що стосується принципу «тимчасового користування», у ньому не досить чітко виражено обов'язок позичальника повернути кредитору кошти, що отримані в кредит, тому визначення необхідно доповнити принципом зворотності. На даному етапі розвитку банківської системи України деякі види споживчого кредиту надаються взагалі без забезпечення, таким чином принцип «забезпеченості» стає обов'язковим.

На нашу думку, в процесі поєднання двох видів кредиту, споживчого та банківського, слід дати таке визначення поняттю банківський споживчий кредит: це кредит, що надається банківськими установами фізичним чи юридичним особам, а також суб'єктам підприємницької діяльності на споживчі цілі або витрати невиробничого характеру, на визначений термін, на умовах зворотності, платності та добровільності.

Об'єктами споживчого кредиту є споживчі цілі або витрати невиробничого характеру, які пов'язані з задоволенням споживчих потреб населення. Основними суб'єктами споживчого кредиту залишаються кредитор і позичальник, іншою справою є те, в якому вигляді вони постають один перед одним. Отже, позичальниками, що можуть отримати даний вид кредиту, є фізичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності або юридичні особи, креди-

торами можуть бути комерційні банки та парабанки. В Україні установами небанківського типу, що надають споживчий кредит, є ломбарди, кредитні спілки, підприємства зв'язку, торговельні організації. Кредити своїм працівникам можуть надавати суб'єкти господарювання за рахунок спеціальних фондів, які вони створюють у результаті розподілу прибутку, що залишається в їх розпорядженні. Крім цього, фізичні особи також можуть надавати кредит на споживчі цілі одна одній. На сучасному ринку споживчого кредитування дуже часто між кредитором та позичальником функціонують посередники — торгові організації, з якими банк укладає договір про співробітництво. В процесі розвитку даного ринку його невід'ємним учасником стає страхова компанія, яка безпосередньо приймає участь майже в кожній кредитній операції, страхуючи майно, що надане в заставу, або життя позичальника.

Ринок споживчого кредитування — це один із секторів грошового ринку, на якому формуються специфічні відносини між кредиторами, позичальниками, та посередниками з приводу передачі або отримання в тимчасове користування такого специфічного товару як споживчий кредит, а також формується попит, пропозиція та ціна на цей товар.

Розвиток споживчого кредитування сприяє виникненню різних підвидів банківського споживчого кредиту. Таким чином банки пропонують своїм клієнтам велику кількість банківських послуг, які дають можливість скористатися банківським споживчим кредитом. Найпоширеніші з цих послуг можна класифікувати: за цільовим призначенням, залежно від об'єктів та суб'єктів кредитування, забезпечення за кредитом, способу надання кредиту, строків кредитування, валюти кредиту, методу сплати відсотків та основного боргу за кредитом.

У зв'язку з відсутністю диференціації за цільовим призначенням по кредитах, що надані юридичним особам та суб'єктам підприємницької діяльності, в загальній статистичній інформації Національного банку України, пропонуємо розглянути основні тенденції та наслідки банківського споживчого кредитування на прикладі кредитування фізичних осіб протягом періоду 2002—2007 рр.

Насамперед слід проаналізувати зміни, що відбулися в кредитному портфелі комерційних банків в Україні. Частка кредитів, наданих фізичним особам, зросла до 32,7 % на кінець березня 2007 року, загальний обсяг виданих кредитів у I-му кварталі 2007 року збільшився майже на 96,5 % порівняно з 2002 роком. Така

тенденція прослідковується протягом усього аналізованого періоду. Взагалі, темпи зростання споживчого кредитування в Україні збільшуються з кожним роком майже вдвічі, на відміну від кредитів, виданих суб'єктам підприємницької діяльності. Це по-
жвавлення пояснюється не лише високою дохідністю даного виду операцій, але й підвищенням рівня платоспроможності населення України.

Таблиця 1

**ВИМОГИ БАНКІВ ЗА КРЕДИТАМИ, НАДАНИМИ СУБ'ЄКТАМ
ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА ФІЗИЧНИМ ОСОБАМ
у 2002 р.- квітні 2007 р. [2, с. 107—108]**

(млн грн)

Період	2002	2003	2004	2005	2006	Квітень 2007
Кредити надані суб'єктам господарювання	38 721	58 849	73 785	109 895	166 683	187 723
Кредити надані фізичним особам	3 313	8 986	14 794	33 523	78 543	95 392
Разом	42 034	67 835	88 579	143 418	245 226	283 115

У січні—березні 2007 року номінальні доходи населення становили 117,6 млрд грн, і зросли порівняно з відповідним періодом попереднього року на 25,4 %. Зростання номінальних доходів населення відбулося в основному за рахунок збільшення доходів від заробітної плати (31,1 %), соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів (на 23,3 %). Зростання номінальних доходів населення і далі сприяє попиту на споживчі кредити. При цьому темпи зростання кредитування населення випереджають темпи зростання номінальних доходів.

Протягом I-го кварталу 2007 року збереглася тенденція минулих років до перевищення темпів зростання заборгованості в іноземній валюті, що пояснювалося прискоренням нарощування ресурсної бази в іноземній валюті та низьким рівнем процентних ставок за кредитами в іноземній валюті. Ця ситуація також пов'язана з виходом на ринок споживчого кредитування України іноземних банків.

Зростання обсягу кредитних вкладень в іноземній валюті на початку року відбувалось в основному за рахунок збільшення заборгованості за кредитами, наданими фізичним особам на 9,2 млрд грн або на 18,3 % (у минулому році на 17,4 %).

Кредитування фізичних осіб забезпечувалося приростом як за короткостроковими, так і за довгостроковими кредитами, при цьому довгострокові кредити зростають значно швидше (на 22,5 % у порівнянні з початком року). На відміну від короткострокових кредитів, довгострокові надаються переважно в іноземній валюті.

Таблиця 2

**ВИМОГИ БАНКІВ ТА ПРОЦЕНТНІ СТАВКИ ЗА КРЕДИТАМИ, НАДАНИМИ
ФІЗИЧНИМ ОСОБАМ У РОЗРІЗІ ВАЛЮТ**
у 2002 р. — I-му кварталі 2007 р. [2, с. 108, 90], млн грн

Період	Вимоги банків в розрізі валют		Середньозважені річні % за кредитами	
	у національній	в іноземній	у національній валюті	в іноземній валюті
2002	1 972	1 341	21,9	14,4
2003	4 004	4 982	27,6	16
2004	6 643	8 151	19,8	14
2005	13 749	19 774	20	13,4
2006	28 345	50 198	19,1	12,7
I-й квартал 2007 р.	30 943	64 450	19,2	13,1
Усього	87 476	149 474	—	—

Таблиця 3

ВИМОГИ БАНКІВ ЗА КРЕДИТАМИ, НАДАНИМИ ФІЗИЧНИМ ОСОБАМ
у 2002 — квітні 2007 рр. [2, с. 108], млн грн

Період	Усього	Кредитів					
		короткострокових			довгострокових		
		усього	у тому числі		усього	у тому числі	
			у національній валюті	в іноземній валюті		у національній валюті	в іноземній валюті
2002	3 313	1 666	1 039	627	1 647	933	714
2003	8 986	2 900	2 014	886	6 086	1 990	4 096
2004	14 794	3 513	2 509	1 003	11 282	4 134	7 148
2005	33 523	6 012	4 319	1 693	27 511	9 430	18 081
2006	78 543	11 742	8 768	2 974	66 801	19 577	47 224
Квітень 2007 р.	95 392	13 543	9 704	3 839	81 849	21 239	60 610
Усього	236 949	40 827	29 239	11 588	196 122	58 237	137 884

У 2003—2005 роках спостерігається тенденція до нарощування обсягів кредитування фізичних осіб у регіонах України. Найбільші розміри кредитування населення на кінець жовтня 2007 р. були помічені в таких регіонах: м. Київ — 41 335 млн грн (30,12 % у загальному обсязі), Дніпропетровська область — 13 324 млн грн (9,71 %), Одеська — 12 914 млн грн (9,41 %), Донецька — 9 168 млн грн (6,68 %), Харківська — 7 190 млн грн (5,24 %).

Таким чином, вивчення проблеми прискореного розвитку ринку банківського споживчого кредитування України, його об'єктів, суб'єктів та тенденцій дає можливість не лише визначити основні напрями кредитування населення в найближчі роки, але й уникнути значних ризиків, що пов'язані з даним видом кредиту. Зокрема, в умовах нестабільної ринкової економіки України вони можуть слугувати факторами підвищення інфляційного тиску та спричинити досить значні проблеми для розвитку банківської системи України.

Література

1. Бюлетень Національного Банку України. — 2007. — № 1 (166).
2. Бюлетень Національного Банку України. — 2007. — № 6 (171).
3. Гроші та кредит : підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін. ; за заг. ред. М. І. Савлука. — К.: КНЕУ, 2001. — 602 с.
4. Даниленко А., Шелудько Н. Тенденції та наслідки активізації споживчого кредитування в Україні // Вісник НБУ. — 2006. — № 5. — С. 36—39.
5. Основні показники діяльності банків України на 1 жовтня 2007 року // Вісник НБУ. — 2007. — № 11 (141). — С. 70.
6. Савчук В., Мазурок П., Панчук А. Проблеми оптимізації управління споживчим кредитуванням комерційних банків // Банківська справа. — 2007. — № 2. — С. 50—55.
7. Саутенков В. М. Потребительский кредит и благосостояние трудящихся. — М.: Профиздат, 1989. — 80 с.
8. www.bank.gov.ua
9. www.ukrstat.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 11.01.2008 р.